

ЦИФРОВИЙ ВИМІР ПРАВ ЛЮДИНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБ'ЄКТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ (ВІД ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ДО КОГНІТИВНОГО ПРОСТОРУ ОСОБИ)

Іванцова Зоя Анатоліївна,

orcid.org/0000-0001-7110-5967

доктор філософії в галузі права,

доцент кафедри конституційного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті досліджується цифровий вимір прав людини через концепцію трансформації об'єкта конституційного захисту від персональних даних до внутрішнього когнітивного простору особи. Обґрунтовується, що розвиток штучного інтелекту, алгоритмів машинного навчання, системного поведінкового аналізу, нейротехнологій та практичної когнітивної війни створює якісно нові загрози, пов'язані не тільки з неправомірним набором інформації, а й з можливістю цілеспрямованого впливу на свідомість, переконання та поведінкову автономію людини. На основі практики ЄСПЛ та КСУ щодо тлумачення ст. 32 Конституції України демонструється перехід від захисту окремих персональних даних до охорони когнітивного профілю особи, що включає цифрову ідентичність, поведінкові звички та мережу соціальних зв'язків. Підкреслюється, що в умовах когнітивної війни та масових дезінформаційних умов конституційні гарантії людської гідності, приватності й свободи думки необхідно розширювати як такі, що охоплюють захист психічної цілісності, внутрішньої автономії та свободи формування переконань без неправомірного чи алгоритмічного впливу. Окремо увагу приділено інституційній ролі Центру протидії дезінформації як елементу механізму захисту когнітивної автономії, а також можливості доктринального визнання когнітивної автономії як природного права, що підлягає конституційно-правовому захисту навіть за відсутності його прямого нормативного закріплення.

Ключові слова: права людини, людська гідність, інформаційні права, цифрові права, когнітивна війна, когнітивний простір.

Ivantsova Zoia. The digital dimension of human rights: transformation of the object of constitutional protection (from personal data to the cognitive space of the individual)

The article examines the digital dimension of human rights through the concept of the transformation of the object of constitutional protection from personal data to the internal cognitive space of the individual. It is substantiated that the development of artificial intelligence, machine learning algorithms, systems of behavioral analysis, neurotechnologies, and the practice of cognitive warfare creates qualitatively new threats associated not only with the unlawful collection of information but also with the possibility of targeted influence on human consciousness, beliefs, and behavioral autonomy.

Based on the case law of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of Ukraine regarding the interpretation of Article 32 of the Constitution of Ukraine, the transition is demonstrated from the protection of individual personal data to the safeguarding of the individual's cognitive profile, which includes digital identity, behavioral patterns, and social networks. It is emphasized that in the context of cognitive warfare and large-scale disinformation, constitutional guarantees of human dignity, privacy, and freedom of thought require an expanded interpretation as encompassing the protection of mental integrity, internal autonomy, and the freedom to form beliefs without unlawful or algorithmic interference.

Particular attention is paid to the institutional role of the Centre for Countering Disinformation as an element of the mechanism for protecting cognitive autonomy, as well as to the possibility of doctrinal recognition of cognitive autonomy as a natural right subject to constitutional protection even in the absence of its explicit normative enshrinement.

Key words: human rights, human dignity, information rights, digital rights, cognitive warfare, cognitive space.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, алгоритмів обробки великих даних і нейротехнологій, зумовлює трансформацію характеру втручання у сферу прав людини. Традиційна модель конституційного захисту, орієнтована переважно на охорону персональних даних та інших зовнішніх проявів приватності, виявляється недостатньою в умовах, коли інформаційно-цифрові впливи здатні проникати у внутрішній когнітивний простір особи, впливаючи на її свідомість, переконання та поведінкову автономію. У зв'язку з цим постає необхідність доктринального переосмислення об'єкта конституційного захисту та визначення можливостей його розширення з урахуванням новітніх цифрових викликів, зокрема в умовах когнітивної війни та поширення дезінформаційних впливів.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблематика цифрового виміру прав людини є предметом численних наукових досліджень. Зокрема, питання класифікації цифрових прав аналізували Братасюк О. Б. та Ментух Н. Ф. [1], проблематику когнітивної війни в цифровому просторі досліджували Стрельбицький М. П. та Гринь М. [2], окремі аспекти цифрового простору як екосистеми для реалізації прав людини висвітлювала Барабаш О. О. [3], Кушакова-Костицька Н. В. [4] описувала вплив цифровізації на конституціоналізм в цілому та ін.. Зазначені дослідження опосередковано формують підґрунтя для визнання когнітивного простору особи як нового об'єкта конституційного захисту. Хоча згадані наукові розвідки й окреслюють контекст цифрової трансформації, поряд з цим залишається відкритим питання конституційного статусу саме когнітивного простору особи.

Метою статті є обґрунтування трансформації об'єкта конституційного захисту прав людини в умовах цифровізації від персональних даних до внутрішнього когнітивного простору особи, а також визначення напрямів розширювального тлумачення норм КУ з метою забезпечення захисту когнітивної автономії, психічної цілісності та свободи формування переконань в умовах інформаційно-цифрового впливу. Досягнення цієї мети передбачає

аналіз як технологічних передумов нових загроз, так і еволюції конституційно-правових підходів до розуміння приватності та людської гідності у цифрову епоху.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток цифрових технологій змінює простір реалізації прав людини та виходить за межі традиційних об'єктів конституційного захисту. Цифрові технології, такі як штучний інтелект, нейромережеві алгоритми, алгоритми машинного навчання, системи рекомендацій, технології розпізнавання обличчя і поведінкового аналізу, а також нейротехнології, проникають у внутрішній когнітивний простір особи, впливаючи на свідомість, поведінку та автономію волі. Наведене дає підстави окреслити новий рівень конституційно-правового захисту, в межах якого об'єктом охорони постає не лише персональна інформація, а й внутрішні психічні процеси, що забезпечують формування ідентичності особи та її автономії.

Наразі система захисту прав людини переважно орієнтована на протидію зовнішнім загрозам, зокрема неправомірному збору та обробці персональних даних. Водночас цифровізація інформації про особу – включно з біометричними та нейроданими, а також фіксацією й аналізом поведінкових патернів – створює нові ризики, пов'язані з можливістю впливу на свідомість і поведінку людини. До таких ризиків належать, зокрема, маніпулятивні практики таргетованого впливу, створення та поширення синтетичного контенту (англ. deepfake), «викрадення особистості» [5, с. 377], а також використання нейротехнологій для втручання у когнітивні процеси особи.

Окремої уваги в цьому контексті потребує феномен так званої «цифрової деменції» [6], який використовується для позначення когнітивних порушень, пов'язаних із надмірним використанням цифрових технологій, та має наслідком втрату здатності до усвідомленого волевиявлення. Німецький нейробіолог Шпітцер М. ще у 2012 році звернув увагу, що «п'ять років тому лікарі у високорозвиненій індустріальній державі Південна Корея дедалі частіше фіксували у молодих дорослих порушення пам'яті, уваги

та концентрації, а також емоційне сплюснення і загальну притупленість як наслідок інтенсивного використання сучасних інформаційних технологій» [6]. У цьому контексті цифрова деменція постає не лише як певне медико-психологічне явище, але і як правова проблема, яка безпосередньо стосується забезпечення когнітивної автономії, психологічної цілісності й свободи формування переконань особи в умовах цифрового середовища.

Вищевказані явища у своїй сукупності свідчать про те, що негативні наслідки цифровізації виходять за межі індивідуального психічного стану особи та набувають правового значення, зокрема у контексті переосмислення змісту та меж конституційного захисту прав людини.

Практика ЄСПЛ, зокрема у справі Біг Бразер Вотч проти Сполученого Королівства (Заяви № 58170/13, 62322/14 та 24960/15), демонструє розширення розуміння втручання у право на приватність: від захисту окремих персональних даних до охоплення масивів інформації, що дозволяють формувати цілісний профіль особи, її поведінкові характеристики та соціальні зв'язки. Зазначене ще більше створює підстави для подальшого переосмислення об'єкта конституційного захисту – у напрямі включення внутрішнього когнітивного простору особи.

Так, у п. 148 вищевказаного рішення відмічалось, що «дані зв'язку є центральними для більшості розслідувань розвідувальних служб: їх можна аналізувати, щоб знайти закономірності, що відображають певну онлайн- поведінку, пов'язану з такою діяльністю, як планування атак, встановити зв'язки, допомогти зосередитися на особах, які можуть становити загрозу, забезпечити належне цілеспрямоване перехоплення та відносно швидко викрити мережі та зв'язки» [7], у п. 11 розділу: II «... коли люди не можуть знати, чи є їхні комунікації об'єктом спостереження, але усвідомлюють, що існує висока ймовірність цього, виникає третій елемент втручання: люди можуть змінювати свою поведінку...» [7].

Тобто, судячи із вищезазначеного рішення, аналіз даних зв'язку дає змогу виявляти, моделювати і навіть втручатися в онлайн-поведінку особи, що свід-

чить про поглиблення посягання у сферу її приватності (наприклад, впливаючи на свободу самовираження та певну поведінкову автономію особи). Як зазначають Єнка М. та Андорно Р., «швидкий прогрес у нейронауці та нейротехнологіях людини відкриває безпрецедентні можливості для доступу, збору, обміну та маніпулювання інформацією з людського мозку» [8]. У взаємозв'язку з вищевказаним рішенням ЄСПЛ й твердженням Єнка М. та Андорно Р. доцільно відмітити, що маніпулювання інформацією з людського мозку може спричинити зміну поведінкової автономії під зовнішнім впливом, що водночас посягає на внутрішній когнітивний простір особи.

У цьому контексті особливої уваги набувають новітні технології, «зокрема інтерфейси «мозок-комп'ютер» (ІНК) та ті, що дозволяють отримувати та інтерпретувати дані мозку, створюють безпрецедентні виклики для основних людських благ, таких як конфіденційність нашого психічного життя, свобода думки, свобода від дискримінації, свобода від самозвинувачення та самовизначення, і це лише кілька прикладів» [9]. Їх застосування свідчить про новий рівень втручання – не лише у сферу обігу інформації про особу, а й у внутрішні когнітивні процеси.

Даючи офіційне тлумачення ч. 1, 2 ст. 32 КУ, КСУ зазначив, що «інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» [10]. Використання цифрового простору передбачає, що доступ до окремих інформаційних ресурсів, як правило, здійснюється за допомогою процедур автентифікації, наприклад, шляхом введення логіна та пароля, застосування багатфакторної ідентифікації та використання інших електронних засобів ідентифікації. Таким чином особа набуває унікальних ідентифікаторів які хоча й не завжди можуть містити безпосередньо імені чи інших традиційних персональних даних, але у сукупності дозволяють ідентифікувати особу прямо або опосередковано, зокрема шляхом встановлення її

поведінкових патернів, геолокації, кола комунікацій та інтересів. Таким чином необхідним є розширене тлумачення об'єкта конституційного захисту, який включає цифрову ідентичність особи як невід'ємний елемент її приватності.

Як зазначалося, усвідомлення можливості ідентифікації у цифровому середовищі може спонукати особу до модифікації своєї поведінки, зокрема шляхом самообмеження або цілеспрямованого формування певного цифрового образу. Поряд із таким впливом існує й інший вимір втручання у когнітивний простір особи, що полягає у зовнішньому інформаційному та алгоритмічному впливі, спрямованому на формування, коригування або нав'язування її переконань, оцінок і моделей поведінки. В сучасних умовах яскравим прикладом посягання на внутрішній когнітивний простір особи є створення та поширення окремих наративів в контексті бойових дій на території України, що в доктрині описується як «когнітивна війна» [11]. Ведення такої когнітивної війни в основному підтримується через цифровий простір.

Існує обґрунтоване доктринальне твердження, що «когнітивна війна діє в психологічній та інформаційній сферах, використовуючи вразливості людського пізнання для маніпулювання переконаннями, емоціями та процесами прийняття рішень» [11]. За таких обставин, конституційний захист прав людини в умовах цифрової трансформації повинен включати не лише гарантування прав, закріплених у статтях 3, 21, 28, 29, 32 та 34 КУ, а й передбачати їх розширювальне тлумачення, що охоплює захист поведінкової автономії, охорону психологічної цілісності та свободу формування власних переконань у цифровому середовищі.

Норми КУ є нормами прямої дії (ст. 8 КУ), а відтак національні судові органи вже уповноважені безпосередньо застосовувати їх, здійснюючи розширювальне тлумачення у світлі сучасних цифрових викликів, зокрема щодо захисту когнітивної автономії та внутрішнього інформаційного простору особи. Такий підхід дає змогу не чекати формального закріплення «нових» цифрових прав, а адаптувати зміст уже існуючих консти-

туційних гарантій до нових типів посягань, включно з інформаційно-цифровим впливом на психіку та поведінку.

До прикладу, предметом позову про захист честі, гідності та ділової репутації в умовах цифровізації може бути не лише спростування недостовірної інформації, але й припинення поширення інформації адже поширення відповідної інформації, наприклад, в мережі Інтернет чинить цілеспрямований когнітивний вплив на особу, формує викривлене уявлення про неї в цифровому середовищі.

З цього приводу, хоча й простежується певна тенденція із зверненнями до суду з вимогами про припинення поширення інформації, судова практика наразі демонструє обережний і подекуди формалізований підхід до таких вимог, зосереджуючись переважно на класичних способах захисту – спростуванні недостовірної інформації та відшкодуванні моральної шкоди.

До прикладу, у справі № 463/503/21 позивач звернувся до суду з позовом у якому, серед іншого, просив зобов'язати відповідача припинити поширення щодо адвоката недостовірної інформації, яка порушує його право на повагу до гідності та честі, а також право на недоторканність його ділової репутації. Суд першої інстанції рішенням від 15 травня 2024 року в цій частині позовних вимог відмовив, суд апеляційної інстанції постановою від 16.травня 2024 року залишив вищевказане рішення суду першої інстанції без змін так само як і суд касаційної інстанції у постанові від 30 березня 2026 року.

Поряд з цим, сам факт звернення з подібними вимогами свідчить про актуалізацію нових форм посягань на немайнові права особи в цифровому середовищі та про поступове формування запиту на розширення меж судового захисту. Зазначене, у свою чергу, зумовлює необхідність подальшого розвитку судової практики у напрямі визнання припинення поширення інформації як самостійного та ефективного способу захисту, особливо у випадках, коли інформаційний вплив має тривалий, системний та зумовлений впливом на когнітивну сферу особи характер.

Ще одним інституційним елементом механізму захисту конституційних прав в умовах цифрової трансформації є діяльність Центру протидії дезінформації як робочого органу Ради національної безпеки і оборони України, яка спрямована на виявлення, аналіз та нейтралізацію інформаційно-цифрових впливів, що здатні порушувати когнітивну автономію, психологічну цілісність, свободу формування переконань особи. Згідно з Положенням про Центр протидії дезінформації, він забезпечує здійснення заходів щодо «виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою» [12]. Таким чином Центр протидії дезінформації стає одним із інституційних мостів між забезпеченням інформаційної безпеки на рівні держави й захистом прав особи на мікрорівні, сприяючи охороні внутрішнього когнітивного простору в умовах зростання інтенсивності цифрових впливів.

За таких обставин об'єкт конституційного захисту може бути розширений у ст. 32 КУ з існуючого об'єкта «інформація про особу» до «когнітивного профілю» (цифрової ідентичності, когнітивних характеристик, поведінкових звичок тощо). Такий підхід відображає перехід від захисту окремих даних до охорони цілісного інформаційно-когнітивного образу особи.

Нового змісту набуває «свобода думки» за ст. 34 КУ, яка з урахуванням

формування думки під впливом алгоритмів має включати і свободу формування переконань без неправомірного зовнішнього інформаційного чи алгоритмічного впливу, когнітивну автономію.

Особливо ціннісним об'єктом є «гідність людини», що визначено у ст. 3 КУ, яка під впливом цифрового виміру має включати психічну цілісність особи та її внутрішню автономію.

З урахуванням ст. 21 КУ, яка проголошує невідчужуваність і непорушність прав та свобод людини, когнітивна автономія може бути інтерпретована як природне право, що підлягає конституційно-правовому захисту навіть за відсутності його прямого нормативного закріплення.

Висновки. Трансформація об'єкта конституційного захисту у цифрову епоху може бути відзначена як перехід від даних – до свідомості; від зовнішнього – до внутрішнього; від інформації – до впливу через інформацію.

Переосмислення об'єкта конституційного захисту прав людини в цифровому вимірі означає, що традиційна орієнтація на охорону персональних даних поступово трансформується у необхідність захисту внутрішнього когнітивного простору особи, включаючи її свідомість, поведінкову автономію та свободу формування переконань. Така еволюція об'єкта захисту вимагає розширювального тлумачення конституційних норм та адаптації існуючих правових механізмів до нових форм інформаційно-цифрового впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58–61. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/12>
2. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна Росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 1 (64). С. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.1.7>
3. Барабаш О. О. Цифровий простір як екосистема для реалізації прав людини та подолання бар'єрів інклюзивності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2025. № 4. С. 3–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-4-1>
4. Кушакова-Костицька Н. В. Вплив цифровізації на конституціоналізм: концептуальні підходи щодо перспектив державного регулювання інформаційного простору. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 29–37. DOI: <https://doi.org/10.33270/02252901.4>

5. IT-право під час гібридної війни: від пошуку парадигми до прагматичних рішень : кол. монографія / за заг. ред. проф.: Є. Харитонова, О. Харитонові, І. Давидові. Одеса : Фенікс, 2025. 588 с. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/55200a43-a944-48ad-b1f2-fe092ba4719e/content>

6. Spitzer M., Digitale Demenz. 2012. URL: <https://www.kjp-roesrath.de/pdf/DigitaleDemenz.pdf>

7. Big Brother Watch v. the United Kingdom (Applications nos. 58170/13, 62322/14 and 24960/15) : Judgment of the European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-210077%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-210077%22])

8. Ienca M., Andorno R. Towards new human rights in the age of neuroscience and neurotechnology. *Life Sciences, Society and Policy*. 2017. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5447561/>

9. Brain-computer interfaces and human rights challenges. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2021. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/human-neuroscience/articles/10.3389/fnhum.2021.823570/full>

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 32 Конституції України від 20 січня 2012 р. № 1-9/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>

11. Paziuk A., Lande D., Shnurko-Tabakova E., Kingston P. Decoding manipulative narratives in cognitive warfare: a case study of the Russia-Ukraine conflict. *Frontiers in Psychology*. 2024. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12460417/>

12. Положення про Центр протидії дезінформації : затв. Указом Президента України від 7 травня 2021 р. № 187/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/2021#Text>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 11.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026